

**A lélek természetes
áradása** Mennyből az angyal.
In memoriam
Márai Sándor
Vál. és szerk.:
Pomogáts Béla
Nap Kiadó, Bp., 2008.

A kötet megjelenését az író halálának huszadik évfordulója tette időszerűvé. A sorozat koncepciójához híven változatos műfajú szövegeket vonultat fel, hiszen a szépirodalmi művek éppúgy megtalálhatók itt, mint a rövid kritikák vagy a hosszabb értekező tanulmányok. A kötet hat nagyobb részre tagolódik, a művek keletkezésének kronológiai sorrendjét, címadásában pedig az egyes műveket véve alapul: *Cassovia*, *Napnyugati őrjárat*, *Ég és föld*, *Halotti beszéd*, *A Delfin visszanézett* és végül *Az életmű vallomása*. Az első fejezet Márai indulását idézi fel, a Kassa körül kibontakozó mítoszt helyezve előtérbe. Ma elsősorban a prózáiró Márait tartjuk fontosnak, de ez a fejezet figyelmeztethet arra, hogy a pályakezdetkor és később is jelentek meg verseskötetek; az előbbiekről Szabó Lőrinc és Szép Ernő kritikáját olvashatjuk itt.

A *Napnyugati őrjárat* címet viselő rész Márai talán leghíresebbnek mondható könyvét, az *Egy polgár vallomásait* is górcső alá veszi. A vallomás mint műfaj igen nagy hagyományra tekint vissza, elég ha Szent Ágostonra vagy Rousseau-ra gondolunk. E könyvében, úgy tűnik, Márai többek közt ennek az irodalmi formának az újírását is elvégzi a számos (világ)irodalmi kapcsolódási pont vállalása és értelmezése mellett. Az *Eszter hagyatéka* című regényről Cs. Szabó László és Örley István írását közli a válogatásgyűjtemény, eltérő álláspontok képviselőiként. Az utóbbi a zűrzavart emeli ki, amely a befogadóban a regény elolvasása után fennmarad, míg az előbbi vers és próza kapcsolatát, majd az operával való összefüggéseket hangsúlyozza – Mozart műveivel való hasonlóságokra alapozva véleményét. Az ilyen, akár ellentétes álláspontok egymás mellé helyezése miatt válik igazán érdekessé a válogatás.

Márai 1943-tól írt naplót, amely nemcsak érdekes kiegészítésül szolgálhat életművének, de olyan kortörténeti (és ön)értelmezés is, mely egy rendkívül érzékeny és éleslátású emberre enged következtetni: „Mit tanultam negyvenöt év alatt? Van Gondviselés. De van feladat is, melyet nem lehet a Gondviselésre bízni; könyörtelenül el kell végeznünk, egyedül.”

Márait az éppen aktuális politikai, történelmi helyzet foglalkoztatta hazájában és emigrációja után is.

Véleményéért nem költőként vagy íróként szállt síkra, hanem elsősorban felelős értelmiségiként. Rónay László (*Márai Sándor a nácizmus ellen*) arra mutat rá, hogy a magyar író cikkeiben hogyan határolta el magát a zsidóüldözéstől, amelyben az európai civilizáció szellemi bukását is látta: „A szellem magasabbrendűségében és ideálteremtő erejében bizakodó író mély fájdalommal ismerte föl, hogy az események rohamtempóban haladtak túl a szellem birodalmán, a »virtuális« világon, s a valóság mindenkit állásfoglalásra készítet, aki felelősséget érez embertársai iránt.” Akárcsak a nácizmus, a bolsevizmus eszméit is hosszas kritikával illette *Röpirat a nemzetnevelés ügyében* című munkájában: a zszarnoki hatalmak összefüggését és egymásból való következését hangsúlyozta: „A bolsevizmus kérdése az európai ember számára nem politikai, nem is osztályhatalmi kérdés, hanem a lét és nemlét, az európaiság kérdése.” Noha történelmi események és magatartásformák szerepelnek regényeiben, mégis a Németh G. Béla által (is) megfogalmazott gondolkodásmód jellemzi az író: „Ami fölfogása szerint megmaradt, az nem más, mint a bátor gondolkodás és a gondolat, a lélek, a szellem által megformált nyelv.”

Talán az egyik legkényesebb téma Márai kapcsán 1948-as emigrációja. Azt, hogy milyen belső küzdelmek árán jutott erre a döntésre, Szegedy-Maszák Mihály is kiemeli tanulmányában: „Bármennyire is hitványnak tartotta a kort, amelyben élt, mégsem azért döntött a kivándorlás mellett, mert magasabb rendűnek képzelte saját magát. Noha már 1945-ben elhatározta, hogy önkéntes száműzetésbe vonul, három évig habozott, mert tisztán látta, hogy végzetes, magyar író számára megengedhetetlen hibát követ el. Önvizsgálatát éppen az tette fájdalmassá, hogy fölismerte, saját maga nem képes megállítani az ország szellemi hanyatlását. Egész életére rányomta bélyegét az alapélmény, hogy az eredetiség az ő számára nem lehetséges (...).” Márai a tengerentúlon töltött éveket valóban száműzöttként élte meg, és a mindentől elzárkózott életforma mellett döntött. Élete utolsó időszakáról és végső, tragikus döntéséről Borbándi Gyula számol be részletesen, s ő is idézi a magyar irodalom egyik legnagyobb teljesítményét ránk hagyó Márai Sándor egyik levelét: „...néha úgy érzem magam, mint egy tapintatlan vendég, aki tovább maradt látogatóban, mint illik. A háziak nyájasan marasztalják, de akad, aki óvatlan pillanatban az órát nézi, és a fejét csóválja. Magam is gondolok néha ilyesmit.”

Dobás Kata